

Distribuție

(fr. *distribution, parole*, engl. *distribution*)

Contextele în care poate apărea o unitate *A* formează **distribuția** acestei unități. Deci distribuția este formată din suma pozițiilor în care poate ocupa un anumit element lingvistic, poziții (parțial sau total) diferite în raport cu ocurențele altor elemente de același tip (Harris 1951, 15-16, Guțu-Romalo 1967, 39). De exemplu, spunem că fonemele /k/, /l/ și /m/ prezintă aceeași distribuție, deoarece pot apărea în același context, /__asə/, în cuvintele *casă*, *lasă* sau *masă*. De asemenea morfemele *-ez* și *-ezi* au aceeași distribuție, deoarece pot apărea în contextul lexemelor verbale *lucr-*, *vis-* sau *studi-* rezultând formele *lucrez – lucrezi*, *visez – vizezi*, *studiez – studiezi*. Același lucru se poate spune despre morfemele nominale *-a* și *-e* (*casă – case*, *tablă – table*, etc.).

Noțiunea de ‘distribuție’ este unul dintre conceptele fundamentale ale structuralismului lingvistic. Exemplele de mai sus, atât din fonologie cât și cele din morfologie, ilustrează un caz special de elemente cu aceeași distribuție, și anume a unor elemente care comută: înlocuirea unui termen cu altul în planul formei (expresiei) conduce la modificări în planul sensului (cuvinte diferite, forme verbale la persoane diferite, substantive la singular sau plural, etc.). Comutarea este un procedeu de analiză esențial pentru stabilirea inventarului de unități (mai ales la nivelul fonologiei și morfologiei) și numai segmentele cu aceeași distribuție pot comuta. Există și elemente care au aceeași distribuție dar nu comută, de exemplu elementele în variație liberă.

Lingvistul american Leonard Bloomfield are meritul de a fi relevat importanța poziției unităților lingvistice în lanțul vorbirii pentru definirea lor. A propus înlocuirea categoriilor morfologice tradiționale, identificate încă din antichitatea greco-latină (substantiv, adjectiv, verb, ...) cu ‘clase de forme’ (engl. *form class*) care sunt formate din toate elementele lingvistice care apar într-un anumit context, sau într-o clasă de contexte.¹

Ca multe alte noțiuni elaborate de structuralism (trăsătură/unitate distinctivă, opoziție, comutare) conceptul de ‘distribuție’ a fost întrebunțat mai întâi în cadrul fonologiei. Se consideră că termenul a fost folosit pentru prima dată de Morris Swadesh (1934), fiind ulterior aplicat de Zellig S. Harris (1951) la unitățile de nivel superior, pentru studierea proprietăților distributive nu numai ale fonemelor, dar și ale morfemelor, inclusiv a morfemelor discontinue, ca și ale diferitelor tipuri de constituenți.

Noțiunea de distribuție se află la baza așa-numitei ‘analize distribuționale’, metodă de analiză a unui corpus care nu ține seama de sens ci numai de contextele în care apar diferitele unități într-un corpus. Metoda a fost pusă la punct de școala descriptivistă americană (L. Bloomfield, Ch. Hockett, Z. S. Harris) iar distribuția a jucat un rol fundamental în stabilirea și justificarea segmentărilor din analiza în constituenți imediați.

Distribuția caracterizează nu numai unitățile izolate (foneme, morfeme) ci și grupuri de unități. Totalitatea elementelor care au aceeași proprietăți distribuționale (apar în aceleași contexte) formează o **clasă distribuțională**: două elemente *A* și *B* fac parte din aceeași clasă distribuțională dacă amândouă pot să apară în același context, *X__Y*, ceea ce înseamnă că secvențele *XAY* și *XBY* se găsesc în corpus. De exemplu, în limba română, cuvintele *cireașă* și *garoafă* fac parte din aceeași clasă distribuțională, deoarece într-un corpus de limbă română pot figura secvențele *această + o + fiecare + oricare cireașă este roșie* și *această + o + fiecare + oricare garoafă este roșie*. Este evident că diferitele subclase ale categoriilor morfologice fac parte din aceeași clasă distribuțională.

Clasificarea distribuției

Există mai multe tipuri de distribuție:

(i) două elemente lingvistice *A* și *B* au o **distribuție identică**, dacă (a) *A* apare în toate contextele în care poate apărea *B* și invers; în plus, (b) în toate contextele, vorbitorii sunt liberi să înlocuiască secvența *XAY* cu secvența *XBY*. Spunem că elementele cu distribuție identică sunt în

¹ Ulterior, lista tuturor contextelor în care poate apărea un anumit element lingvistic a fost numită ‘distribuția completă’ a acestui element.

variație liberă.² De exemplu, vocala /e/ poate fi pronunțată cu diferențe de deschidere ([e] închis sau [ɛ] deschis) dar aceste tranșe sonore nu comută în limba română: secvențele sonore ['lemn] și ['lɛmn] sunt expresia sonoră a aceluiași cuvânt, *lemn*. Spunem că sunetele [e] și [ɛ] au aceeași distribuție în limba română, dar nu comută, sunt în variație liberă. De asemenea, morfemele *-e* și *-uri* pot avea aceeași distribuție dar nu comută în unele contexte. Cuvântul *nivel* are două forme de plural, *nivele* – *niveluri* ambele acceptate, deci considerate corecte. Rezultă că în contextul *nivel-* morfemele *-e* și *-e* sunt în variație liberă, ca și pentru *chibrituri* - *chibrite*, *obiceiuri* - *obiceie*, etc. Și alte morfeme de plural sunt uneori în variație liberă, de exemplu morfemul *-e* este uneori în variație liberă cu *-i* (*coale* – *coli*, *coperte* – *coperti*, etc.)

(ii) două elemente lingvistice *A* și *B* sunt în **distribuție complementară** dacă nu au nici un context comun. Cele două forme se exclud reciproc. Este cazul așa-numitelor **variante contextuale**. În limba română, consoanele ocluzive sunt pronunțate cu o ușoară aspirație atunci când apar la finalul cuvântului sau silabei: *cap* ['kap^h], *pat* ['pat^h], *pod* ['pod^h], *slab* ['slab^h], *ruptură* [rup^h-'turə], etc. (Vasiliu, 1965) Putem spune că variantele [p] și [p^h] ale fonemului /p/, variantele [t] și [t^h] ale fonemului /t/ sau [d] și [d^h] ale fonemului /d/ etc. sunt în distribuție complementară deoarece forma cu aspirație apare numai la sfârșitul cuvântului sau silabei, în timp ce în toate celelalte poziții (inițială sau mediană) apare varianta fără aspirație.

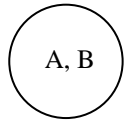
În mod similar, secvențele *floar-* și *flor-* sunt în raport de distribuție complementară, pentru că în contextul *-e* poate apărea numai forma *floar-*, context care exclude forma *flor-*; această a doua formă a lexei este singura posibilă în contextul morfemului de plural *-i*, sau a celui diminutival *-icică* (*floare* – *flori* - *floricică*).

(iii) în cazul **distribuției defective**, elementele *A* și *B* prezintă cel puțin un context comun, dar unul dintre ele, alteori ambele prezintă cel puțin un context specific. Deci distribuția defectivă prezintă două variante, deoarece poate fi unilaterală sau bilaterală (Guțu-Romalo 1967: 41). Este posibil ca dintre cei doi termeni, *A* și *B*, *A* să aibă o distribuție mai largă decât *B*, în sensul că *B* poate apărea în toate contextele unității *A*, dar *A* prezintă și contexte specifice, în care *B* nu poate apărea. În termeni de teoria mulțimilor, în cazul distribuției defective unilaterale mulțimea contextelor în care poate apărea unitatea *B* este o submulțime a contextelor unității *A*, deci distribuția lui *B* este inclusă în distribuția lui *A*. Aceasta este distribuția defectivă unilaterală. Un exemplu este oferit în limba română de contextele în care apare secvențelor cu structura consoană + vocală la început de cuvânt. Într-un asemenea context poate apărea atât fonemul /r/ cât și fonemul /s/ (în cuvinte ca *rac* – *sac*, *rupă* - *supă*). Dacă consoana inițială este însă urmată de o altă consoană, nu poate apărea decât fonemul /s/, ocurența lui /r/ este exclusă (cuvinte cum ar fi *sta*, *sport*, *strict*, etc.). Deci în poziție inițială fonemul /s/ are o distribuție mai largă decât fonemul /r/; cele două foneme au o distribuție defectivă unilaterală (Vasiliu, 1965, 34).

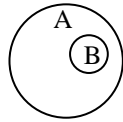
Distribuția defectivă bilaterală apare când ambele unități (termenul *A* și termenul *B*) au atât contexte comune cât și contexte specifice. În acest caz, cele două mulțimi de contexte sunt în intersecție. Se exemplu, prepozițiile *în* și *la* au multe contexte comune (*temperatura la Timișoara/ în Timișoara*, *vine la Timișoara/ în Timișoara*); există însă pentru fiecare prepoziție contexte specifice (*pun rochia în dulap* - **pun rochia la dulap*, *cântă la vioară* - **cântă în vioară*, etc.). Matematicianul Solomon Marcus (1963) a propus termenul de 'distribuție echipolentă' pentru distribuția defectivă bilaterală, termenul de 'distribuție defectivă' fiind rezervat pentru incluziunea distribuțională unilaterală.³

² Pentru cazurile în care două tranșe sonore apar în același context, Vasiliu (1965), folosește termenul de 'distribuție contrastivă', preluat de la Swadesh (1934). În cadrul distribuției contrastive, face distincția dintre segmentele sonore care comută și cele care nu comută. Sunetele care sunt în distribuție contrastivă dar nu comută sunt în variație liberă. De exemplu fonemul /n/ după o consoană velară (/k/ sau /g/) poate fi pronunțat dental [n] sau velar [ŋ]; deci cuvântul *bancă* uneori este pronunțat ['bankə], alteori ['baŋkə]. Numește tot 'distribuție contrastivă' cazurile de segmente sonore care apar în același context și comută, de exemplu fonemele /s/ și /z/ în contextul /__ak/, ca în cuvintele *sac* și *zac* (Vasiliu 1965, 32-33). Deoarece folosit așa termenul de 'distribuție contrastivă' poate provoca confuzii, în lingvistica românească au fost preluați doi termeni propuși de Hockett (1947) 'distribuție contrastivă' (pentru cazurile de distribuție comună însoțită de comutare) și 'distribuție non-contrastivă' (pentru elementele care au contexte comună dar nu comută, deci sunt în variația liberă) (Guțu-Romalo, 1967, 42, *DȘL* 2001, 187)

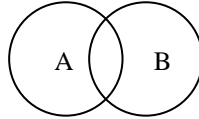
³ Se pare că termenul de 'distribuție echipolentă' nu s-a impus, nu figurează nici în DEX, nici în *DȘL*.

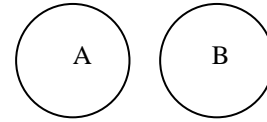
Distribuție identică

Distribuție defectivă
unilaterală

Distribuție defectivă
bilaterală (echipolentă)

Distribuție complementară

Apărută în cadrul structuralismului lingvistic, noțiunea de ‘distribuție’ este una dintre noțiunile fundamentale ale lingvisticii, folosită actual în cercetări dintre cele mai diferite. A jucat un rol important în dezvoltarea descrierii lingvistice, pentru că stabilirea proprietăților distribuționale ale diferitelor unități sau secvențe lingvistice se poate face neunivoc, experimental, prin modificarea diferitelor contexte. Relațiile distribuționale pot fi definite formal iar descrierea lor a constituit un instrument important pentru formalizarea și matematizarea informațiilor privind organizarea și funcționarea codului lingvistic, ceea ce a permis ulterioara folosire a limbilor naturale în diferitele aplicații informatice.

Bibliografie

- Bloomfield, Leonard (1933), *Language*, New York, Holt, Rinehart & Wilson.
DȘL = Angela Bidu-Vrânceanu/ Cristina Călărașu/ Liliana Ionescu-Ruxăndoiu/ Mihaela Mancaș/ Gabriela Pană
 Dindelegan (2001), *Dicționar de științe ale limbii*, București, Nemira.
 Guțu-Romalo, Valeria (1967), ‘Distribuția’, în Ion Coteanu (ed.) *Elemente de lingvistică structurală*, București, Editura științifică, 38-58.
 Harris, Zellig S. (1951), *Methods in structural linguistics*, Chicago, University of Chicago Press.
 Hockett, Charles (1947), ‘Problems of Morphematic Analysis’ in *Language*, 23, 321-343.
 Manoliu Manea, Maria (1973), *Structuralismul lingvistic*, Editura Didactică și Pedagogică, București
 Marcus, Solomon (1963), *Lingvistica matematică. Metodele matematice în lingvistică*, București, Editura didactică și pedagogică
 Strazny, Philipp (2005), ‘Morris Swadesh’, in Philipp Strazny (ed.), *Encyclopedia of Linguistics*, New York, Taylor & Francis Group, 1051-1052; ebook, <https://www.academia.edu/7871376/Encyclopedia_of_Linguistics_Volume_1>
 Swadesh, Morris (1934), ‘The Phonemic Principle’, in *Language* X, 345-362.
 Vasiliu, Emanuel (1965), *Fonologia limbii române*, București, Editura științifică.